

Research Paper

การศึกษาเชิงสังเคราะห์จริยศาสตร์การเป็นหุ้นส่วนกับแนวคิดการบริโภค
ตามหลักปัจจเวกขณะวิธี

**A Synthetic Study of Partnership Ethics and the Idea of
Consumption According to Paccavekkhaṇavidhi**

พระพิเชฐ มณีกุลวัฒนา¹, ประเวศ อินทองปาน²

¹มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรุงเทพฯ, ประเทศไทย

Phra Pichej Maneekulwatana¹, Praves Intongpan²

^{1,2}Kasetsart University, Bangkok, Thailand

✉: 'limcukk@hotmail.com

(Corresponding Email)

Received: 18 May 2025; Revised: 28 May 2025; Accepted 08 June 2025

© The Author(s) 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่อง “การศึกษาเชิงสังเคราะห์จริยศาสตร์การเป็นหุ้นส่วนกับแนวคิดการบริโภคตามหลักปัจจเวกขณะวิธี” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาจริยศาสตร์การเป็นหุ้นส่วน แนวคิดการบริโภคตามหลักปัจจเวกขณะวิธี และสังเคราะห์ทั้งสองแนวคิดเพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่เกื้อกูลต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน โดยอิงจากคำสอนในพระพุทธศาสนาเถรวาท การวิจัยนี้ใช้วิธีวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพจากพระไตรปิฎก อรรถกถา เอกสารทางพระพุทธศาสนา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผลการวิจัยพบว่า แนวคิดจริยศาสตร์การเป็นหุ้นส่วนของเมอร์ชานด์เน้นความสัมพันธ์ที่เท่าเทียมระหว่างมนุษย์และธรรมชาติ ขณะที่หลักปัจจเวกขณะวิธีเน้นการใช้สติไตร่ตรองก่อนการบริโภคอย่างพอประมาณ เมื่อนำมาสังเคราะห์ร่วมกันได้องค์ความรู้ใหม่ได้แก่ แนวคิด SatiCloth, SatiEthica และ EcoSati ซึ่งเป็นกรอบแนวคิดที่ส่งเสริมการดำรงชีวิตอย่างมีสติ เคารพธรรมชาติ และไม่เบียดเบียนสิ่งแวดล้อม งานวิจัยนี้เสนอว่าการผสมผสานหลักพุทธธรรมกับจริยศาสตร์ร่วมสมัยสามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมบริโภคของบุคคลและสังคม และเป็นพื้นฐานสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนในระยะยาว

คำสำคัญ: จริยศาสตร์การเป็นหุ้นส่วน, ปัจจเวกขณะวิธี, การบริโภคอย่างมีสติ, พระพุทธศาสนา, การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

Abstract

This research article “A Synthetic Study of Partnership Ethics and the Idea of Consumption According to Paccavekkhaṇavidhi” aims to explore the concept of Partnership Ethics, the Paccavekkhaṇavidhi-based consumption approach in Buddhism, and to synthesize these perspectives to formulate new knowledge for sustainable environmental conservation. Employing qualitative content analysis of primary Buddhist scriptures, commentaries, and related academic literature, the study finds that Merchant’s Partnership Ethics advocates for an egalitarian relationship between humans and nature. Meanwhile, Paccavekkhaṇavidhi in Theravāda Buddhism emphasizes mindful and moderate consumption based on self-reflection. The synthesis of these approaches results in innovative frameworks such as SatiCloth, SatiEthica, and EcoSati, which support ethical living through mindfulness, ecological respect, and non-exploitation. The study suggests that integrating Buddhist principles with contemporary environmental ethics can inspire both individual and societal behavioral change and provide a philosophical foundation for long-term sustainability.

Keyword: Partnership Ethics, Paccavekkhaṇavidhi, Mindful Consumption, Buddhism, Environmental Conservation

1. บทนำ

ในยุคที่เศรษฐกิจและเทคโนโลยีเติบโตอย่างรวดเร็ว มนุษย์ดำเนินชีวิตอยู่ภายใต้กระแสบริโภคนิยมและการแข่งขันที่ไม่รู้จักจบ ความสะดวกสบายและวัตถุนิยมถูกยกย่องเป็นสัญลักษณ์ของความสำเร็จ ทว่าเบื้องหลังกลับคือความเปราะบางของระบบนิเวศที่มนุษย์มีส่วนสร้าง การใช้ทรัพยากรเกินขอบเขตและขาดสติได้กลายเป็นรากเหง้าของวิกฤตสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีใช่เพียงปัญหาทางธรรมชาติ หากยังสะท้อน “วิกฤตจริยธรรมของมนุษย์” ที่หลงลืมความเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติและมองโลกเพียงในฐานะวัตถุสำหรับสนองความต้องการ

ในพระพุทธศาสนา การดำรงชีพของพระภิกษุสัมพันธอย่างลึกซึ้งกับสิ่งแวดล้อมผ่าน “ปัจจัย 4” ได้แก่ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานเภสัช พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติหลักปัจเจกชนวิธี เพื่อให้พิจารณาด้วยสติและปัญญาก่อนใช้สิ่งเหล่านี้ เพื่อป้องกันการบริโภคเกินจำเป็น ดังที่พระพุทธองค์ตรัสว่า “เป็นผู้สันโดษด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัช บริหารตามแต่จะได้นี้ก็เป็นนาถกรณธรรม” (ที.ปา. (ไทย) 11/345/360) หลักนี้มิใช่เพียงแนวปฏิบัติในพระวินัย หากแต่เป็นจริยธรรมแห่งสติ ความพอเพียง และการรู้คุณค่าของสิ่งที่ได้รับ

พระอนุสรณ์ ปรกุกโม (2558) อธิบายว่า ปัจเจกชนวิธีเป็นแนวทางขัดเกลากิเลสและฝึกจิตให้รู้เท่าทันความอยาก ขณะที่ประเวศ อินทองปาน (2562) มองว่าการดำรงชีพอย่างรู้คุณค่าคือการปฏิบัติธรรมเพื่อลดการยึดติดทางวัตถุ สมิตรา โสริวกุล (2565) เสริมว่า การรู้คุณค่าในสิ่งที่มีคือการลดการเบียดเบียนทั้งต่อตนเองและสิ่งแวดล้อม แนวคิดเหล่านี้ชี้ว่า

หลักปัจเจกชนวิธีมิได้จำกัดอยู่ในกรอบของพระภิกษุเท่านั้น แต่เป็นกรอบจริยธรรมแห่งการบริโศกที่พัฒนาได้ในทุกระดับของชีวิต

อย่างไรก็ตาม การที่พระภิกษุอาศัยสิ่งแวดล้อมเพื่อดำรงชีพ ย่อมทำให้เกิดคำถามสำคัญว่า “ขอบเขตของการใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมควรอยู่เพียงใดจึงจะเหมาะสม” และ “ความเหมาะสมนั้นควรตั้งอยู่บนหลักคิดใด” เพื่อมิให้การดำรงชีพละเมิดหลักสันโดษหรือกลายเป็นการเห็นแก่ได้ คำถามเหล่านี้สะท้อนความจำเป็นของการพัฒนา กรอบจริยศาสตร์ร่วมสมัย ที่สามารถอธิบายเหตุผลเชิงทฤษฎีและรองรับ การปฏิบัติอย่างมีคุณธรรม ทั้งในระดับจิตสำนึกและการดำเนินชีวิตจริง

ในเชิงทฤษฎี แนวคิดจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อมได้พัฒนาอย่างต่อเนื่องจากแนวทาง “นิเวศเป็นศูนย์กลาง” (Ecocentrism) ซึ่งมองว่าสรรพสิ่งในธรรมชาติล้วนมีคุณค่าในตัวเองและดำรงอยู่โดยอาศัยซึ่งกันและกัน (ประเวศ อินทองปาน, 2560) แม้แนวคิดนี้จะช่วยเปิดมิติใหม่ของการมองความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ แต่ก็ยังคงให้คุณค่าในเชิงภายนอก มากกว่าการเปลี่ยนแปลงจิตสำนึกภายในที่เป็นรากของพฤติกรรมกรบริโศก ต่อมาในโลกตะวันตก นักคิดอย่าง Rachel Carson (1962), Fritjof Capra (1996) และ Herbert Marcuse (1969) ต่างวิพากษ์วัฒนธรรมเทคโนโลยีและบริโศกนิยมที่ตัดขาดมนุษย์จากธรรมชาติ

จนกระทั่ง Carolyn Merchant (1980; 2018) ได้เสนอแนวคิด “จริยศาสตร์การเป็นหุ้นส่วน” (Partnership Ethics) ซึ่งนับเป็นพัฒนาการสำคัญของจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อมร่วมสมัย แนวคิดนี้ท้าทายกรอบคิดแบบมนุษย์เป็นศูนย์กลางอย่างชัดเจน โดยเสนอให้มนุษย์และธรรมชาติอยู่ร่วมกันในฐานะ “หุ้นส่วนแห่งชีวิต” ที่เกี่ยวเนื่องกันด้วยความเคารพ ความร่วมมือ และความรับผิดชอบซึ่งกันและกัน ซึ่งถือเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่ยกระดับการมองธรรมชาติจากเพียง “วัตถุให้ใช้สอย” สู่ “ความสัมพันธ์เชิงจริยธรรม” อันเป็นพื้นฐานสำคัญในการสังเคราะห์เข้ากับหลักปัจเจกชนวิธี ของพระพุทธศาสนาในงานวิจัยนี้

ดังนั้น งานวิจัยนี้มุ่งสังเคราะห์แนวคิด จริยศาสตร์การเป็นหุ้นส่วน เข้ากับ หลักปัจเจกชนวิธี เพื่อพัฒนา กรอบจริยธรรมร่วมสมัย ที่ผสาน “สติแห่งการรู้เท่าทันจิต” จากพระพุทธศาสนากับ “จริยธรรมแห่งความร่วมมือ” จากปรัชญาตะวันตก เพื่อเสนอแนวทางการบริโศกอย่างรู้คุณค่า เกื้อกูล และยั่งยืนต่อสรรพชีวิต โดยเฉพาะในบริบทของพระภิกษุผู้ดำรงชีวิตด้วยปัจจัย 4 ซึ่งสามารถเป็นแบบอย่างแห่งการบริโศกอย่างมีสติและจริยธรรมแก่สังคมร่วมสมัยได้แท้จริง

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวความคิดของจริยศาสตร์การเป็นหุ้นส่วนและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
2. เพื่อศึกษาแนวคิดการบริโศกตามหลักปัจเจกชนวิธี

3. เพื่อสังเคราะห์จริยศาสตร์การเป็นหุ้นส่วนกับแนวคิดการบริโภคตามหลักปัจเจกชนวิธีเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

3. วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

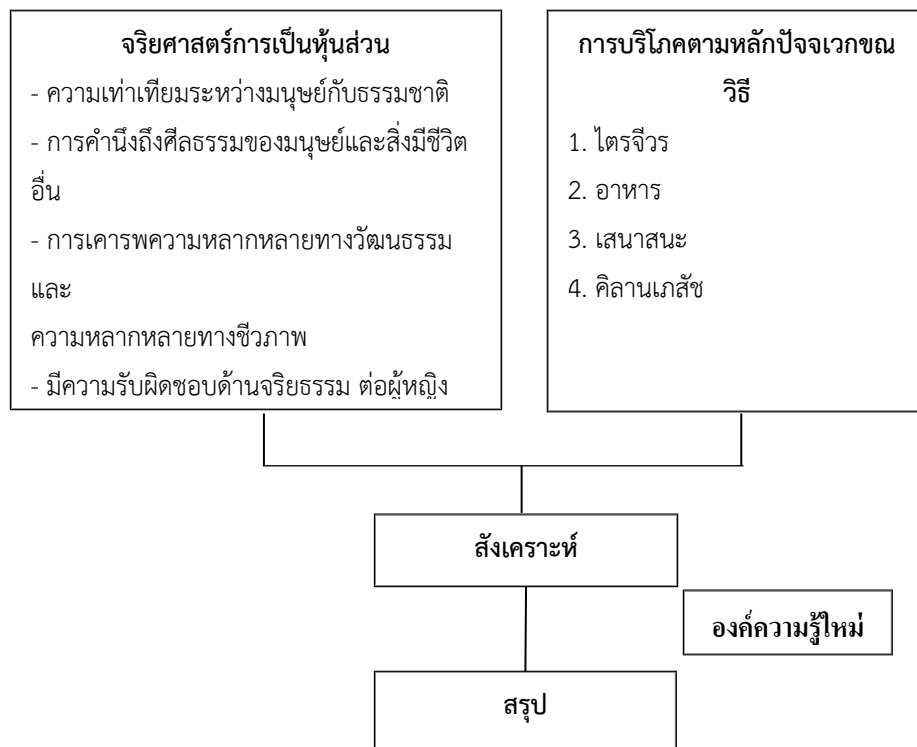
1. ขั้นรวบรวมข้อมูล รวบรวมข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปีพุทธศักราช 2539 และข้อมูลที่เป็นทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่ หนังสือเรื่อง Science and Nature ของ เมอร์ชานต์ เอกสารวิชาการทางพระพุทธศาสนาทั้งที่เป็นหนังสือ ตำรา เอกสารวิชาการอื่น ๆ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และเอกสารทางเว็บไซต์ (Website)

2. ขั้นตรวจสอบข้อมูล ผู้วิจัยได้ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล โดยตรวจสอบแหล่งที่มาเนื้อหา และความสมบูรณ์ของข้อมูล เมื่อได้ตรวจสอบเรียบร้อยแล้ว จึงนำมาจัดเรียงลำดับก่อนหลังเรียงตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา เพื่อนำไปสู่ขั้นตอนของการวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

3. ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) ตามประเด็นต่าง ๆ คือ ศึกษาแนวความคิดของจริยศาสตร์การเป็นหุ้นส่วนและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ศึกษาแนวคิดการบริโภคตามหลักปัจเจกชนวิธี และสังเคราะห์จริยศาสตร์การเป็นหุ้นส่วนกับแนวคิดการบริโภคตามหลักปัจเจกชนวิธีเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ตามลำดับ

4. ขั้นสรุปผล ผู้ศึกษานำผลที่ได้จากการวิเคราะห์ในแต่ละประเด็นมาสรุป เพื่อนำไปสู่ขั้นตอนของการเขียนรายงานการศึกษาต่อไป

5. ขั้นตอนการนำเสนอข้อมูล ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้จากการสังเคราะห์จากการวิจัยสร้างองค์ความรู้ใหม่ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้สอดคล้องกับแนวความคิดจริยศาสตร์การเป็นหุ้นส่วนและแนวคิดการบริโภคตามหลักปัจเจกชนวิธี ในการวิเคราะห์นี้จะใช้รูปแบบการวิเคราะห์ตามหลักทฤษฎีการวิจัยเชิงคุณภาพ และในการนำเสนอข้อมูล จะใช้รูปแบบการพรรณนาสังเคราะห์และวิเคราะห์ตามประเด็นต่าง ๆ ที่ได้ศึกษาตามวัตถุประสงค์ ซึ่งผู้วิจัยจะนำเสนอผลงานการวิจัยตามลำดับขั้นตอนด้วยวิธีการบรรยายเชิงโวหารเป็นเชิงคุณภาพตามความเหมาะสมแก่เนื้อหาในบทต่าง ๆ ตามลำดับและเรียบเรียงออกมาเป็นรูปแบบองค์ความรู้ใหม่เชิงทฤษฎี ซึ่งคาดว่าจะประโยชน์ในงานเชิงวิชาการต่อไป

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

4. ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาแนวความคิดของจริยศาสตร์การเป็นหุ้นส่วนและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

จากการศึกษาวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ผู้วิจัยพบว่า แนวคิด “จริยศาสตร์การเป็นหุ้นส่วน” (Partnership Ethics) ของ แคโรลิน เมอร์ชานต์ (Carolyn Merchant) เป็นการท้าทายแนวคิดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Anthropocentrism) ที่เคยครอบงำความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติมาอย่างยาวนาน เมอร์ชานต์เสนอให้มองธรรมชาติไม่ใช่ในฐานะทรัพยากรหรือวัตถุที่มนุษย์มีสิทธิใช้สอย แต่เป็น “หุ้นส่วนแห่งชีวิต” (Partnership with Nature) แนวคิดนี้จึงมุ่งเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงครอบงำให้เป็นความสัมพันธ์แห่งความเคารพ ความรับผิดชอบต่อ และการอยู่ร่วมกัน

แนวคิดดังกล่าวถือกำเนิดขึ้นท่ามกลางกระแสสิ่งแวดล้อมและขบวนการสตรีนิยมในคริสต์ทศวรรษ 1960 ซึ่งโลกเริ่มตระหนักถึงผลกระทบของเทคโนโลยีและอุตสาหกรรมต่อ

ธรรมชาติ ผลงาน Silent Spring ของ Rachel Carson (1962) ได้กระตุ้นจิตสำนึกใหม่ด้านสิ่งแวดล้อม ขณะที่ The Death of Nature: Women, Ecology, and the Scientific Revolution ของ Merchant (1980) ได้วิพากษ์กรอบคิดเชิงกลไกแบบนิวตัน-เบคอนที่ลดทอนธรรมชาติให้เหลือเพียงวัตถุ เมอร์ชานต์จึงเสนอให้ “คืนศักดิ์ศรีให้ธรรมชาติ” และสร้างจริยธรรมใหม่ที่ตั้งอยู่บนความร่วมมือระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม

เมื่อเทียบกับแนวคิดจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อมอื่น เมอร์ชานต์นำเสนอแนวทาง “สมดุลกลาง” ระหว่าง แนวคิดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Anthropocentrism) แนวคิดสิ่งมีชีวิตเป็นศูนย์กลาง (Biocentrism) และ แนวคิดนิเวศเป็นศูนย์กลาง (Ecocentrism) โดยยืนยันว่าชีวิตทุกชีวิตเป็นผู้ร่วมอยู่ในวงจรเดียวกัน (Capra, 1996) กรอบคิดนี้ยังสัมพันธ์กับ เฮอเบิร์ท มาร์คุส (Marcuse, 1978) ที่มองว่าธรรมชาติเป็น “พันธมิตรที่มีชีวิต” และเห็นว่าวิกฤตสิ่งแวดล้อมเกิดจากการครอบงำธรรมชาติทั้งภายนอกและภายในของมนุษย์ การแก้ปัญหาจึงต้องเริ่มจากการฟื้นจิตสำนึกภายในให้เกิดความอ่อนโยนและความรับผิดชอบต่อโลก

ใน Science and Nature: Past, Present, and Future (Merchant, 2018) เมอร์ชานต์ได้ขยายแนวคิดดังกล่าวโดยเสนอว่า การอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืนระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติต้องตั้งอยู่บนหลัก ความเท่าเทียม ความเคารพ และ ความร่วมมือ ซึ่งสามารถสรุปเป็นสาระสำคัญ 5 ประการ ได้แก่ 1) การยอมรับความเท่าเทียมระหว่างมนุษย์และธรรมชาติ, 2) การใช้ทรัพยากรอย่างมีศีลธรรมและรับผิดชอบ, 3) การเคารพความหลากหลายทางชีวภาพและวัฒนธรรม, 4) การส่งเสริมความเสมอภาคทางสังคม โดยเฉพาะสิทธิของสตรีและชนกลุ่มน้อย และ 5) การจัดการระบบนิเวศที่เกื้อกูลสุขภาพของมนุษย์และสิ่งแวดล้อม

จากการสังเคราะห์แนวคิดของ เมอร์ชานต์ สามารถขยายผลสู่มิติของ “การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม” ในสองระดับที่เกื้อกูลกัน คือ การอนุรักษ์ทางตรง (Direct Conservation) เช่น การปลูกป่า การดูแลแหล่งน้ำ และการจัดการมลพิษ ซึ่งเป็นการกระทำเชิงรูปธรรม และการอนุรักษ์ทางอ้อม (Indirect Conservation) ที่มุ่งสร้างจิตสำนึกใหม่ผ่านการศึกษา การสื่อสาร และการรณรงค์ทางสังคม เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอย่างยั่งยืน ทั้งสองแนวทางนี้ตั้งอยู่บนหลักจริยธรรมแห่ง “ความเคารพ ความร่วมมือ และความรับผิดชอบร่วมกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ” ซึ่งเป็นหัวใจของแนวคิดจริยศาสตร์การเป็นหุ้นส่วน

โดยสรุป แนวคิดจริยศาสตร์การเป็นหุ้นส่วนของ เมอร์ชานต์ คือกรอบจริยธรรมที่เสนอความสัมพันธ์แบบใหม่ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ เน้นการอยู่ร่วมกันอย่างเท่าเทียม เคารพ และพึ่งพาอาศัยกัน กรอบคิดนี้ผสมผสานจริยธรรมทางสังคมกับจริยธรรมทางนิเวศเข้าด้วยกัน เชื่อมโยงกับแนวคิดสตรีนิยมเชิงนิเวศ (Ecofeminism) และความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อม (Environmental Justice) จนเกิดเป็นกรอบคิดองค์รวมที่ครอบคลุมทั้งมิติของมนุษย์ สังคม

และธรรมชาติ แม้จะมีข้อจำกัดด้านการปฏิบัติในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม แต่แนวคิดนี้ยังคงมีคุณค่าสำคัญในการสร้างจิตสำนึกใหม่แห่งความยั่งยืนและความเป็นธรรมในระดับโลก

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อศึกษาแนวคิดการบริโภคตามหลักปัจเจกชนวิธี

การบริโภคตามหลัก *ปัจเจกชนวิธี* ในพระพุทธศาสนา เป็นแนวทางที่มุ่งปลูกฝังสติปัญญา และความตระหนักรู้ก่อนการใช้สอยปัจจัย 4 ได้แก่ ไตรจีวร อาหาร เสนาสนะ และคิลานเภสัช แนวทางนี้มีได้มุ่งให้การบริโภคเป็นไปเพื่อความผลิตเพิลินทางรสสัมผัส หากแต่เป็นการดำรงชีวิตด้วยความพอประมาณ มีเป้าหมายเพื่อยังอัตภาพไว้สำหรับการประพฤติพรหมจรรย์อย่างถูกต้อง โดยตั้งอยู่บนหลักแห่งความเหมาะสมและการไม่เบียดเบียน การพิจารณาก่อนบริโภคจึงมิใช่เพียงการระลึกรู้ก่อนกระทำ หากเป็นกระบวนการภาวนาเชิงลึกที่หล่อหลอมสติและปัญญาให้ตื่นรู้ต่อความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตกับธรรมชาติ ซึ่งไม่เพียงสะท้อนมิติแห่งจริยศาสตร์ทางธรรมเท่านั้น แต่ยังสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับการลดการใช้ทรัพยากรและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เป็นการฝึกเจริญสติที่เชื่อมโยงทั้งมิติแห่งจิต ธรรม และสิ่งแวดล้อมเข้าด้วยกัน

เจตนารมณ์ของแนวทางนี้คือการรู้จักพอประมาณ ลดความโลภและความยึดติด พร้อมดำรงอยู่ร่วมกับโลกโดยไม่สร้างความเบียดเบียน พระพุทธองค์ทรงสอนให้ภิกษุทั้งหลายพิจารณาอย่างแยบคายก่อนใช้ปัจจัยสี่ เพื่อให้สอดคล้องกับหลักสันโดษ ความเป็นกลางทางจิต และความพอเพียงในชีวิตสมณะ

สำหรับจีวร พระพุทธเจ้าทรงสอนให้ใช้ด้วยความรอบคอบ โดยมีจุดมุ่งหมายเพียงเพื่อปกปิดกายและป้องกันภัยจากธรรมชาติ มิใช่เพื่อแสดงฐานะหรือความหรูหรา ดังพระพุทธดำรัสในพระไตรปิฎกว่า “เราอนุญาตจีวรแก่เธอทั้งหลาย ก็เพียงเพื่อป้องกันความหนาว ป้องกันความร้อน ป้องกันสัมผัสแห่งเลื้อบ ยุง ลม แดด และสัตว์เลื้อยคลานทั้งหลาย และเพียงเพื่อปกปิดอวัยวะที่น่าละอาย” (ที.ปา. (ไทย) 11/181-182/140)

พระพุทธดำรัสข้างต้นแสดงให้เห็นชัดว่า จีวรมีคุณค่าเฉพาะในฐานะปัจจัยเกื้อกูลต่อการดำรงพรหมจรรย์ มิใช่เครื่องแสดงอัตลักษณ์หรือความงาม เมื่อภิกษุสันโดษในจีวร ย่อมฝึกใจให้ละความยึดมั่นในรูปและรส ไม่ยกตนข่มผู้อื่น อีกทั้งยังเชื่อมโยงกับมิติสิ่งแวดล้อม เพราะการใช้จีวรเท่าที่จำเป็นย่อมช่วยลดการผลิตสิ่งทอและการใช้ทรัพยากรเกินจำเป็น ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงทั้งจริยธรรมและจริยศาสตร์แห่งความพอเพียงที่หลอมรวมทั้งการปฏิบัติและแนวคิดเชิงทฤษฎีเข้าด้วยกัน

ในด้านอาหาร พระพุทธองค์ทรงสอนให้พิจารณาอย่างมีโยนิโสมนสิการ โดยเน้นว่าการฉันอาหารมีเป้าหมายเพื่อยังชีวิตให้ดำรงอยู่ มิใช่เพื่อความผลิตเพิลินในรส การฉันด้วยความ

เข้าใจและไม่ยึดติดในรสชาติ ย่อมทำให้จิตใจเป็นอิสระและเกิดความผาสุก พร้อมทั้งบำเพ็ญธรรมให้เจริญยิ่งขึ้น ดังปรากฏใน (ม.ม. (ไทย) 12/422-423/456) ว่า ผู้รู้จักประมาณในการบริโภคย่อมสามารถกำจัดกิเลสได้เป็นลำดับ แนวทางนี้สอดคล้องกับหลัก *โภชนมัตตัญญูตา* (รู้จักประมาณในการบริโภค) และ *อาหาเรปฏิกูลสัญญา* (เห็นโทษในอาหารว่าไม่ควรยึดติด) พระพุทธเจ้าทรงยกตัวอย่างแก่พระเจ้าปเสนทิโกศล ซึ่งเคยบริโภคเกินประมาณจนเกิดอาพาธ พระองค์ตรัสว่า “มนุษย์ผู้มีสติอยู่ทุกเมื่อ รู้จักประมาณในโภชนะที่ได้แล้ว ย่อมมีเวทนาเบาบาง เขาย่อมแก่ช้า อายุก็ยืน” (ส.ส. (ไทย) 15/124/145-146) คำสอนนี้นอกจากจะส่งผลต่อสุขภาพกายโดยตรงแล้ว ยังชี้ให้เห็นถึงทางสายกลางของชีวิต ซึ่งเป็นการลดการบริโภคเกินจำเป็นและการรักษาความสมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติรอบตัว

สำหรับเสนาสนะ พระพุทธเจ้าทรงแนะนำให้ใช้สอยด้วยความพอประมาณ ไม่หมกมุ่นในความสะดวกสบาย ที่อยู่อาศัยเป็นเพียงปัจจัยเพื่อป้องกันภัยจากธรรมชาติ มิใช่เป้าหมายแห่งชีวิต ดังที่ตรัสไว้ว่า “นั่นโคนไม้ นั่นเรือนว่างเปล่า เธอทั้งหลายจงเพ่งพินิจ อย่าประมาท อย่าได้เป็นผู้มีความเดือดร้อนในภายหลัง นี่เป็นคำพร่ำสอนของตถาคตสำหรับเธอทั้งหลาย” (ม.ม. (ไทย) 12/215/225) พระพุทธองค์ทรงสะท้อนความเรียบง่ายของชีวิตนักบวช และชี้ให้เห็นคุณค่าของการอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างไม่เบียดเบียนสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ พระองค์ยังตรัสเพิ่มเติมว่า “พิจารณาโดยแยบคายแล้วใช้สอยเสนาสนะเพื่อป้องกันความหนาว ความร้อน เหลือบ ยุง ลม แดด และสัมผัสแห่งสัตว์เลื้อยคลาน เพื่อบรรเทาอันตรายที่เกิดจากฤดู และยินดีในการหลีกเร้น” (อง.ปญจก. (ไทย) 22/85/549) เป็นหลักฐานแห่งการดำรงอยู่ด้วยความพอเพียง ทั้งทางวัตถุและทางจิตใจ อันเป็นแบบอย่างของการใช้ทรัพยากรอย่างรอบคอบและไม่สร้างภาระต่อธรรมชาติ

ในส่วนของคิลานเภสัช พระวินัยปิฎกได้วางหลักไว้อย่างรอบคอบว่า “เภสัชใดควรลืมห้ามสำหรับภิกษุผู้เป็นไข้ คือ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย ภิกษุรับประเคนเภสัชนั้นแล้ว เก็บไว้ฉันได้ ๗ วันเป็นอย่างมาก ให้เกินกำหนดนั้นไป ต้องอาบัติ นิสสัคคียปาจิตตีย์” (วิ.มहा. (ไทย) 2/622/143) พระบัญญัตินี้ชี้ให้เห็นถึงความระมัดระวังในการใช้ยารักษาโรค โดยไม่กักตุนหรือใช้เกินความจำเป็น เพื่อคงไว้ซึ่งสติและความพอประมาณ อีกทั้งยังมีพระบัญญัติห้ามภิกษุที่มีไข้เจ็บป่วยออกปากขอโภชนะอันประณีต เช่น เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย ปลา เนื้อ นมสด นมสัสม เพื่อบริโภคเอง โดยระบุว่า “ภิกษุใดไม่เป็นไข้ ออกปากขอโภชนะอันประณีตเช่นนั้นมาเพื่อตนแล้วฉัน ต้องอาบัติปาจิตตีย์” (วิ.จุ. (ไทย) 2/411/258)

คำสอนเหล่านี้ต่อยอดหลักแห่งความไม่โลภ ความพอประมาณ และการรู้จักประมาณในการบริโภค อรรถกถาอธิบายเพิ่มเติมว่า การพิจารณาคิลานเภสัชควรทำในสามช่วง คือ ก่อนใช้

ระหว่างใช้ และหลังใช้ เพื่อให้จิตไม่ยึดมั่นในสิ่งบริโศก อันเป็นการฝึกใจให้รู้จักพึ่งพาธรรมชาติอย่างสมดุล และหลีกเลี่ยงการใช้สารเคมีที่อาจเป็นภัยต่อสิ่งแวดล้อม

จากการพิจารณาทั้งสี่ปัจจัยนี้จะเห็นได้ว่า หลักปัจเจกชนวิธีมิได้จำกัดอยู่ในขอบเขตของพระวินัยเท่านั้น หากแต่เป็น จริยศาสตร์เชิงลึกที่หล่อหลอมจริยธรรมแห่งการบริโศกอย่างมีสติ รู้เท่าทันต้นตอ และตระหนักถึงความยั่งยืนของสรรพสิ่ง ดัง พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ว่า “คหบดี ท่านทั้งหลายได้บำรุงภิกษุสงฆ์ด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชชบริวาร ... ท่านทั้งหลายพึงสำนึกอย่างนี้ว่า พวกเราพึงบรรลุปิติที่เกิดจากวิเวกอยู่ตามกาลอันควร” (อง.ปญจก. (ไทย) 22/176/293)

สิ่งเหล่านี้สะท้อนเจตนารมณ์ของพระพุทธองค์ว่า การใช้ปัจจัยสี่มิได้มุ่งเน้นเพียงวัตถุ หากแต่เป็นกระบวนการฝึกสติให้ตื่นรู้ เพื่อพัฒนาปัญญาแห่งการเห็นตามความจริง และก่อให้เกิดความสงบทางใจอันนำไปสู่ความพ้นทุกข์อย่างแท้จริง เมื่อหลักการนี้ถูกนำมาประยุกต์ใช้ในบริบทสังคมร่วมสมัย ย่อมกลายเป็น จริยศาสตร์แห่งการบริโศกเชิงพุทธ ที่เชื่อมโยงจิต ธรรม และสิ่งแวดล้อมเข้าด้วยกันอย่างสมดุล อันเป็นแนวทางสู่สังคมที่ยั่งยืนทั้งในระดับบุคคล ชุมชน และโลกโดยรวม

จากการศึกษาของผู้วิจัยพบว่า ในแต่ละปัจจัยมีหลักเกณฑ์ทางธรรม จริยธรรม และจริยศาสตร์ที่ลึกซึ้ง ซึ่งทำหน้าที่กำกับและหล่อหลอมพฤติกรรมการบริโศกไว้อย่างมีระบบ เช่น การพิจารณาอาหารด้วยหลัก “โภชนมัตตัญญูตา” และ “อาหาเรปฏิกูลสัญญา” ที่ช่วยลดความยึดติดและปลูกฝังการเห็นคุณค่าในอาหารอย่างแท้จริง ส่วนการใช้เสนาสนะควรพิจารณาด้วยสติว่าเป็นเพียงที่พักเพื่อป้องกันแดดลม มีใช้เพื่อความโอ้อำหุหร่า ทั้งยังเน้นการบำรุงรักษาให้คงทนโดยไม่สร้างภาระต่อสิ่งแวดล้อม ขณะที่คิลานเภสัชมุ่งเน้นการใช้ยาเท่าที่จำเป็น โดยอาศัยสมุนไพรรักษาและวิถีธรรมชาติควบคู่กับ “ธรรมโอสธ” เพื่อเยียวยาจิตใจ กระบวนการทั้งหมดนี้จึงถือเป็น “จริยศาสตร์แห่งการบริโศกเชิงพุทธ” ที่มุ่งฝึกสติให้ละวางความยึดมั่น ลดความโลภ และดำรงอยู่ร่วมกับระบบนิเวศอย่างไม่เบียดเบียน

กล่าวโดยสรุป หลักปัจเจกชนวิธีมิได้เป็นเพียงข้อปฏิบัติของพระภิกษุเท่านั้น หากแต่เป็นรากฐานทางจริยศาสตร์พุทธว่าด้วยการบริโศกเพื่อสมดุลแห่งชีวิตและสิ่งแวดล้อม ซึ่งสามารถประยุกต์ใช้ในระดับสังคมได้อย่างกว้างขวาง โดยตั้งอยู่บนฐานของสติ ความพอเพียง และความเคารพในชีวิตทุกชีวิต การพิจารณาก่อนบริโศกจึงมิได้มีเพียงเพื่อควบคุมความอยากหรือความยึดติด แต่ยังเป็นกลไกที่ลดการใช้ทรัพยากรเกินจำเป็น ส่งเสริมความสมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ทั้งยังเป็นแนวทางสร้างความสงบภายในและฟื้นฟูระบบนิเวศภายนอกอย่างแท้จริง

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อสังเคราะห์จริยศาสตร์การเป็นหุ้นส่วนกับแนวคิดการบริโภคตามหลักปัจเจกชนวิธีเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

การสังเคราะห์แนวคิดจริยศาสตร์การเป็นหุ้นส่วนของ Carolyn Merchant เข้ากับหลักปัจเจกชนวิธีในพระพุทธศาสนา นำไปสู่กรอบแนวคิดเชิงจริยธรรมใหม่ที่เชื่อมโยง “สติ-จริยธรรม-สิ่งแวดล้อม” เข้าด้วยกันอย่างกลมกลืน โดยเน้นการอยู่ร่วมกับธรรมชาติในฐานะ “หุ้นส่วนแห่งชีวิต” มากกว่าผู้ครอบครอง แนวทางนี้มุ่งให้การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมมิได้อาศัยเพียงเทคโนโลยีหรือกฎหมาย หากแต่เกิดจากจิตสำนึกแห่งความเคารพ ความพอเพียง และความร่วมมือที่ยั่งยืนในวิถีชีวิตประจำวัน

ผลการสังเคราะห์นำไปสู่องค์ความรู้ใหม่ 3 ประการ ได้แก่

1) **SatiCloth** ยกระดับการใช้ไตรจีวรจากเครื่องนุ่งห่มทางกายภาพไปสู่ “เครื่องเตือนสติทางจริยธรรม” (Ethical Reminder). ไตรจีวรถูกมองว่าเป็นสัญลักษณ์ของความพอเพียง ความไม่เบียดเบียน และความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมอย่างลึกซึ้ง พระภิกษุผู้สวมจีวรจึงมิได้เพียงปกปิดกาย หากยังสวมใส่ “เจตจำนงแห่งสติ” (Intention of Mindfulness) ที่เชื่อมโยงกับคุณค่าทางจิตใจและธรรมชาติ การเลือกใช้ การดูแล และการยืดอายุการใช้งานของจีวรถือเป็นการปฏิบัติธรรมรูปแบบหนึ่งที่ฝึกให้รู้เท่าทันความอยาก ความฟุ้งเฟ้อ และผลกระทบจากการบริโภควัตถุ การปฏิบัติเช่นนี้ยังเป็นตัวอย่างเชิงจริยธรรมที่สามารถขยายสู่สังคมวงกว้างได้ โดยเปลี่ยน “เครื่องนุ่งห่มของพระ” ให้กลายเป็นต้นแบบแห่งการใช้ทรัพยากรด้วยสติสำหรับทุกคนในสังคม

2) **SatiEthica** จริยธรรมแห่งสติในการบริโภคอาหาร ชี้ให้เห็นถึงการบริโภคอาหารที่อาศัยทั้งสติและจริยธรรมเป็นพื้นฐาน โดย “สติ” (Sati) ทำหน้าที่ระลึกรู้ต่อความหิว ความอิ่ม และผลของการบริโภคในขณะปัจจุบัน ส่วน “Ethica” สะท้อนความรับผิดชอบต่อสุขภาพ สังคม และสิ่งแวดล้อม แนวคิดนี้เน้นให้มนุษย์ตระหนักว่าการกินมิใช่เพียงการตอบสนองความต้องการทางกาย แต่เป็นการกระทำเชิงจริยธรรมที่เชื่อมโยงกับชีวิตทั้งหมดในระบบนิเวศ อันนำไปสู่การบริโภคที่พอดีและยั่งยืนในระดับโลก.

3) **EcoSati Theory** แนวคิด “สติสิ่งแวดล้อมเชิงพุทธ” ที่ขยายหลัก ปัจเจกชนวิธีสู่ระดับโครงสร้างทางสังคม โดยเสนอให้มนุษย์ออกแบบวิถีชีวิตและสิ่งแวดล้อมบนฐานของ “สติ-สันโดษ-สมดุล” เช่น การสร้างที่อยู่อาศัยที่กลมกลืนกับระบบนิเวศ การใช้วัสดุหมุนเวียน การดูแลสุขภาพด้วยสมุนไพร และการเยียวยาใจด้วย “ธรรมโอสถ” แนวคิดนี้ย้ำว่า “สุขภาวะของมนุษย์” และ “สุขภาวะของธรรมชาติ” มิได้แยกจากกัน แต่เป็นสองมิติของชีวิตเดียวกันที่ต้องพัฒนาไปพร้อมกันอย่างกลมกลืน

ทั้งสามแนวคิดมีแก่นร่วมคือ “สติร่วม” (Co-Mindfulness) ภาวะตื่นรู้ร่วมกันระหว่างมนุษย์และธรรมชาติ ซึ่งมองว่ามนุษย์มิใช่ผู้ควบคุมธรรมชาติ แต่เป็นส่วนหนึ่งของระบบชีวิตทั้งหมด การดำเนินชีวิตด้วยสติจึงหมายถึงการอยู่ร่วมอย่างเคารพ รับผิดชอบ และเกื้อกูลต่อสิ่งแวดล้อม

การผสมผสานหลัก **ปัจเจกเขมณวิริ** เข้ากับจริยศาสตร์หุ้นส่วน ก่อให้เกิดกรอบแนวคิดจริยธรรมใหม่ที่เน้นความพอเพียง ความเมตตา และความสมดุลระหว่างจิตใจ มนุษย์ และธรรมชาติ อันสอดคล้องกับหลักพระพุทธศาสนาเรื่องสติปัญญา เมตตา สันโดษ และปัญญา แนวคิดนี้สามารถประยุกต์ใช้ได้ในระดับบุคคล ชุมชน และนโยบายสาธารณะ เพื่อสร้าง “**จริยศาสตร์สิ่งแวดล้อมเชิงพุทธ**” ที่สนับสนุนเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) และมุ่งสู่โลกที่สมดุล ยั่งยืน และเป็นธรรมสำหรับทุกชีวิต

5. อภิปรายผล

จากผลการวิจัยทั้งสามวัตถุประสงค์สามารถอภิปรายผลได้อย่างครอบคลุมในเชิงแนวคิดและแนวปฏิบัติ โดยเน้นการวิเคราะห์จุดเชื่อมโยงระหว่าง “จริยศาสตร์การเป็นหุ้นส่วน” (Partnership Ethics) กับ “หลักปัจเจกเขมณวิริ” ในพระพุทธศาสนา อันนำไปสู่การสร้างวิถีชีวิตใหม่ที่สมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติอย่างยั่งยืน ดังนี้

วัตถุประสงค์ที่ 1: เพื่อศึกษาแนวความคิดของจริยศาสตร์การเป็นหุ้นส่วนและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

ผลการวิจัยพบว่า แนวคิดจริยศาสตร์การเป็นหุ้นส่วนของ Merchant (2018) มุ่งเปลี่ยนมโนทัศน์จากการครอบงำธรรมชาติไปสู่ความสัมพันธ์แบบหุ้นส่วนที่ตั้งอยู่บนความเท่าเทียม ความเคารพ และความร่วมมือ ซึ่งสอดคล้องกับ สมโภช ธมมโกช (2550) ที่ชี้ว่าพระธรรมวินัยส่งเสริมการอยู่ร่วมอย่างเกื้อกูล และ พระอนุสรณ์ ปรกุกโม (2558) ที่เสนอการอนุรักษ์ทั้งทางตรงและทางอ้อมเพื่อสร้างจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม ผลวิจัยนี้แตกต่างตรงที่ว่า ได้บูรณาการแนวคิดของ Merchant เข้ากับจริยธรรมพุทธในมิติแห่งสติและปัญญา ก่อให้เกิดกรอบ “**จริยศาสตร์การเป็นหุ้นส่วนเชิงพุทธ**” ที่เน้นความเกื้อกูลระหว่างมนุษย์และธรรมชาติทั้งทางจิตใจและพฤติกรรม

วัตถุประสงค์ที่ 2: เพื่อศึกษาแนวคิดการบริโภคตามหลักปัจเจกเขมณวิริ

ผลการวิจัยพบว่า หลักปัจเจกเขมณวิริ เป็นกระบวนการฝึกสติที่ทำให้การบริโภคปัจจัย 4 ตั้งอยู่บนเหตุผล ความพอดี และความไม่เบียดเบียน สอดคล้องกับ พระครูวรดิษฐ์ธรรมาภรณ์, สำรอง สัญญโต และ ประยูร แสงใส (2563) ที่พบว่าพระสงฆ์ใช้โยนิโสมนสิการและสันโดษเป็นแนวทางบริโภคอย่างเรียบง่าย และ สมิตรา โสริกุล (2565) ที่ระบุว่าการใช้ปัจจัย 4 อย่างมีสติ

ส่งผลต่อสมดุลภายใน ผลวิจัยนี้แตกต่างตรงที่ว่า ได้ขยายหลักปัจเจกชนวิถีจากพระภิกษุผู้สังคัม
ฆราวาส เพื่อสร้างวัฒนธรรมการบริโภคที่มีสติและพอเพียงในระดับชุมชนร่วมสมัย

**วัตถุประสงค์ที่ 3: เพื่อสังเคราะห์จริยศาสตร์การเป็นหุ้นส่วนกับแนวคิดการบริโภค
ตามหลักปัจเจกชนวิถีเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม**

ผลการวิจัยพบว่า การบูรณาการสองแนวคิดนำไปสู่กรอบ “จริยศาสตร์การบริโภคเชิง
หุ้นส่วน” (Eco-Partnership Consumption Ethics) ซึ่งเน้นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับ
ธรรมชาติผ่านการบริโภคอย่างมีสติ สอดคล้องกับ ประเวศ อินทองปาน (2560) ที่จำแนกปรัชญา
สิ่งแวดล้อมเป็นสามแนวทางและชี้ว่าพุทธศาสนามีศักยภาพบูรณาการทั้งสามให้สมดุล ส่วนผล
วิจัยนี้แตกต่างตรงที่ว่า ได้เสนอรูปธรรมของ “การอนุรักษ์เชิงพุทธ” ทั้งทางตรง เช่น การใช้
ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่า และทางอ้อม เช่น การสร้างจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม เพื่อพัฒนา
จริยธรรมเชิงพฤติกรรมและระบบคิดที่เกื้อกูลต่อความยั่งยืน

6. ความรู้ใหม่จากการวิจัย

จากการวิจัยพบว่า การผสมผสานแนวคิด “จริยศาสตร์การเป็นหุ้นส่วน” (Partnership
Ethics) กับ “หลักปัจเจกชนวิถี” ก่อให้เกิดนัยสำคัญทางทฤษฎี 3 ประการ ได้แก่

1. การเสนอกรอบ “จริยศาสตร์การเป็นหุ้นส่วนเชิงพุทธ” (Buddhist Partnership
Ethics) ที่ยกระดับหลักปัจเจกชนวิถีจากข้อวัตรเชิงปฏิบัติในพระวินัย สู่กรอบจริยธรรมร่วม
สมัยซึ่งสามารถเทียบเคียงกับแนวคิดตะวันตก เช่น Deep Ecology และ Ecofeminism ได้
อย่างมีเหตุผล

2. การพัฒนา “กระบวนทัศน์สติสิ่งแวดล้อม” (EcoSati Paradigm) ที่เชื่อมโยงระดับ
จิต-ธรรม-สังคม เข้าด้วยกัน ทำให้การบริโภคกลายเป็นกระบวนการฝึกภาวนา (Paṭivedha)
อันนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

3. การวางรากฐาน “กรอบจริยธรรมแบบองค์รวม” (Holistic Ethical Framework) ที่
ใช้สติเป็นกลไกกลางระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ นำไปสู่การเปลี่ยนผ่านจากจริยธรรมแห่งการ
ครอบงำ (Ethics of Domination) สู่จริยธรรมแห่งความเป็นหุ้นส่วน (Ethics of Partnership)
อย่างแท้จริง ดังนั้น งานวิจัยนี้จึงมิได้เพียงตีความคำสอนทางพุทธศาสนาเท่านั้น แต่ยังเป็นการ
เสนอกรอบทฤษฎีใหม่ที่สามารถใช้เป็นฐานต่อยอดการวิจัยเชิงนโยบาย การศึกษา และจิตวิทยา
สิ่งแวดล้อม โดยมุ่งส่งเสริมสติและจริยธรรมสิ่งแวดล้อม เพื่อสร้างสมดุลระหว่างจิตใจ มนุษย์
และโลกอย่างยั่งยืน

7. สรุป

จากผลการวิจัยพบว่า แนวคิดจริยศาสตร์การเป็นหุ้นส่วนของ Carolyn Merchant มุ่งสร้างความสัมพันธ์แบบหุ้นส่วนระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติบนพื้นฐานของความเท่าเทียม ความเคารพ และความร่วมมือ โดยเสนอให้มนุษย์ตระหนักว่าธรรมชาติไม่ใช่วัตถุที่ครอบครองได้ แต่เป็นชีวิตร่วมระบบเดียวกัน การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจึงต้องดำเนินควบคู่ทั้งทางตรง เช่น การฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ และทางอ้อม เช่น การปลูกจิตสำนึกผ่านการศึกษาและวัฒนธรรม ขณะที่หลักปัจเจกชนวิธีในพระพุทธศาสนาเน้นการพิจารณาอย่างมีสติในการบริโภคปัจจัย 4 เพื่อให้เกิดความพอประมาณและไม่เบียดเบียน การสังเคราะห์ทั้งสองแนวคิดนำไปสู่ “จริยศาสตร์การบริโภคเชิงหุ้นส่วน” ที่ใช้สติเป็นศูนย์กลางแห่งการบริโภคอย่างรู้คุณค่า เกื้อกูลชีวิตและสิ่งแวดล้อม องค์ความรู้นี้ช่วยส่งเสริมวิถีชีวิตพอเพียง สร้างจิตสำนึกแห่งความรับผิดชอบร่วม และเป็นแนวทางสู่การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนทั้งในระดับบุคคล สังคม และระบบนิเวศโดยรวม

8. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

ควรส่งเสริมการฝึกสติและพิจารณาอย่างลึกซึ้งก่อนการบริโภค (ไตรจีวร, อาหาร, เสนาสนะ, คิลานเภสัช) เพื่อปลูกฝังจริยธรรมการบริโภคอย่างยั่งยืน ทั้งในหมู่พระสงฆ์และฆราวาส โดยเน้นการใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่า มีความพอประมาณ และไม่เบียดเบียนธรรมชาติ

2. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

เสนอให้รัฐส่งเสริมการบูรณาการหลักปัจเจกชนวิธีเข้ากับหลักสูตรสิ่งแวดล้อมในสถานศึกษาและชุมชน และให้วัดเป็นพื้นที่ต้นแบบการบริโภคอย่างมีจริยธรรม ควบคู่กับการปรับนโยบายสิ่งแวดล้อมให้มีมิติด้านจริยธรรมมากขึ้น รวมถึงสนับสนุนเศรษฐกิจหมุนเวียนที่มีพื้นฐานจากหลักเมตตาและพอเพียง

3. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต

ควรศึกษาการประยุกต์ใช้ “Sati-Informed Healing Ethics” ในระบบสุขภาพ, วิเคราะห์กรณีศึกษาวิถีชีวิตสีเขียวในพื้นที่ต่าง ๆ และเปรียบเทียบแนวคิดกับ Deep Ecology และ Ecofeminism เพื่อขยายมิติการวิจัยด้านจริยธรรมสิ่งแวดล้อมอย่างลึกซึ้งและรอบด้าน

เอกสารอ้างอิง

- พระไตรปิฎก. (2539). *พระไตรปิฎก ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎก ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย* [ฉบับอิเล็กทรอนิกส์]. โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
<https://etipitaka.com>
- พระอนุสรณ์ ปรุกโกโม (ยิ่งยง). (2558). การอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท. *วารสารมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอภัยภูเบศร*, 4(2), 311–319.
- ประเวศ อินทองปาน. (2560). ปรัชญาสิ่งแวดล้อมกับพระพุทธศาสนา. *วารสารมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*, 4(2), 21–37.
- ประเวศ อินทองปาน. (2562). *พระพุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อม* (พิมพ์ครั้งที่ 3). สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- สมิตรา โสริ้วกุล. (2565). การศึกษาวิเคราะห์การดำรงชีวิตตามหลักปัจจัย 4 ในพระพุทธศาสนาเถรวาท (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สมโภช ธมมโภชช. (2550). พระพุทธศาสนากับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมตามพระธรรมวินัย. *วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์วิจัย (Journal of Social Sciences Research)*, 33(1), 83–98.
- พระครูวรดิตถ์ธรรมาภรณ์, พระมหาสำรอง สัญญโต, & ประยูร แสงใส. (2563). การบริโภคนปัจจัย 4 ของพระสงฆ์ในปัจจุบัน. *วารสารพัฒนาการเรียนรู้สมัยใหม่*, 5(3), 275–287.
<https://so04.tci-thaijo.org/index.php/JMLD/article/view/243925>
- Capra, F. (1996). *The web of life: A new scientific understanding of living systems*. Anchor Books.
- Carson, R. (1962). *Silent spring*. Houghton Mifflin.
- Friedan, B. (1963). *The feminine mystique*. W. W. Norton.
- Marcuse, H. (1969). *An essay on liberation*. Beacon Press.
- Marcuse, H. (1978). *The aesthetic dimension: Toward a critique of Marxist aesthetics*. Beacon Press.
- Merchant, C. (1980). *The death of nature: Women, ecology, and the scientific revolution*. Harper & Row.

Merchant, C. (2018). *Science and nature: Past, present, and future*. Routledge.